

ПРИЛОЗИ

КОНСТАНТИН — СИН КРАЉА МИЛУТИНА

Дјелатност Константина, сина краља Милутина а брата Стефана касније краља Дечанског, досад је била предмет само узгредних осврта. Резултати досадашњих фрагментарних испитивања о Константину обиљежени су осјетним неслагањима између старије и новије историографије. Старија историографија је на основу оскудних и једностраних података о Константину, тек с краја владе краља Милутина, сматрала да је био намјесник у Захумљу, јер се помиње у дубровачким документима и периоду 1303—1306 у Невесињу, Броћном и Стону.¹ Наиме, Константин је имао власт над Невесињем, обалом према Колочеку и Шипану, Стоном Броћном и Вечерићима. Вјеровало се да је Константин старији син краља Милутина и да је добио име по ујаку, јер се тако звао један од браће Милутинове жене Јелене, која је била кћерка севастократора Јована Анђела господара Тесалија.² Сматрало се да је био одређен за наследника, јер је његово име споменуто у натпису на икони коју је Милутин покљонио Цркви св. Николе и Барију 1319. године. Проглашен је био у Зети за краља, а у Скадру је ковао сребрни новац с латинским натписом (*Domīnus rex Constastinus*), на коме је приказан како сједи на престолу с круном и са скриптром.³

Судбина Константинова позната је послје смрти краља Милутина из сукоба око престола с братом Стефаном, а у борбу се умјешао и Драгутинов син Владислав. Константин је стекао преимућство, јер Стефан као слијеп није могао постати вла-

¹ К. Жиречек, *Историја Срба I*, Београд 1952, стр. 192. К. Жиречек, *Das geschzbuch des serbichen caren Stephan Dušan*, *Archiv für slaviche philologie*, 22 (1900) 144 — 214, 174.

² К. Жиречек, *Историја Срба I*, 192; А. Ивић, *Родословне таблице српских династија и властеле*, Нови Сад 1928, табела бр. 2.

³ К. Жиречек, *Историја Срба I*, 202; Ђ. Лазаревић, *Историја Црне Горе*, Београд 1935, 3; В. Ђоровић, *Историја Југославије*, Београд 1933, стр. 143.

далац. „Да ли се икада чуло да слијепу човјеку приличи царство“ говорио је Константин.⁴ Међутим, Стефан открива својој околини да није сасвим изгубио вид приликом осљепаљења и започиње сукоб с братом.⁵

Константин је пошао с великом војском из околних предјела, тражећи од Стефана да се брзо уклони из царства. Стефан је такође имао војску, али није одмах кренуо у рат, већ га је прво крунисао за краља архимандрит Никодим. Након крунисања настојао је да се споразумије с полубратом, нудећи му мир и друга царска достојанства, вјероватно неку високу царску титулу, али Константин није пристао ни на какав споразум, па је поражен у бици.⁶ Цамблук каже да је Стефан крунисан за краља прије сукоба с Константином. Међутим, његово причање је доста произвољно и нетачно, па би се могло претпоставити да је вјероватно Стефаново крунисање било последице побједи над Константином, али није дошло као резултат коначне побједи над оба противника.

О трагичној смрти младога Константина обавјештава нас савременик ових догађаја барски надбискуп Гиом Адам и каже да је он убијен на нечувено свиреп начин. Наиме, по ријечима Гијома Адама, Стефан је положио Константина на једно дрво, па му је ексерима пробушио руке и ноге, а затим га расјекао по средини на два дијела.⁷ Како се трагично завршио његов живот у сукобу с братом прича и Мавро Орбини.⁸ Из Српских родослова и летописа сазнајемо да његове мошти леже у граду Звечану.⁹

На основу ових малобројних података тешко је реконструисати Константинов живот. Не зна се ништа о његовом дјетињству, а о младости врло мало. Међутим, насупрот општеприхваћеном мишљењу старије историографије, наш Константин није био намјесник у Хуму на почетку XIV вијека. Мишљење о њему као намјеснику Хума настало је када је Константин Јиречек у својој расправи *Законик српског цара Стефана Душана* изнио то као претпоставку.¹⁰ Међутим, он је у *Историји Срба I*

⁴ Г. Цамблук, *Житије Стефана Уроша III*, Гласник друштва српске словесности XI (1859), 43—94, 63.

⁵ Архиепископ Данило и други, *Животи краљева и архиепископа српских*, изд. Ђ. Даничић, Загреб 1866, 128.

⁶ Г. Цамблук, *Житије Стефана Уроша III*, 65—66; С. Ђирковић, *Историја Црне Горе 2/1*, Титоград 1970, 68; Мајков, *Историја српског народа*, Београд 1876, 38; Ђ. Поповић, *Историја Црне Горе*, Београд 1896, 45; Ђ. Лазаревић, *Историја Црне Горе*, 3.

⁷ М. Šuflyaj, *Pseudobrokardus. Rehabilitacija važnog izvora za povijest Balkana u prvoj polovini XIV vijeka*, *Vjesnik zemaljskog arkiva* 13/1911/142—150, 148; М. Маловић, *Стефан Дечански и Зета*, *Историјски записи*, 4 (1979), 6—69, 26—27.

⁸ М. Орбин, *Краљевство Словена*, Београд 1968, 26.

⁹ *Српски родослови и летописи*, Гласник српског ученог друштва 53/1883/10.

¹⁰ К. Јиречек, *Arch. fur. slav. phil.*, 174.

ову претпоставку претворио у тврдњу и изнио као сасвим тачну и утврђену чињеницу.¹¹ Михаило Динић је доказао да је тај Comes Constantinus који се спомиње у дубровачким документима на почетку XIV вијека као намјесник у Хуму Константин из породице Нелипчића, а не Милутинов син. О кнезу Константину, намјеснику Хума, Динић донио само дубровачке вијести, јер других нема. А из дубровачких вијести сазнаје се да је Константин из породице Нелипчића имао власт над Невесињем, обалом према Колочегу и Шипану, Стоном, Броћном и Вечерићима.¹² Јиречек је један податак из Дубровачког архива из 1305. навео да га сматра намјесником краља Милутина у Хуму, у коме се говори о обавези општине да исплати 2.000 парпера господину кнезу Константину — рок исплате је Свети Димитрије. На први поглед, обавеза општине, свота и рок исплате изгледали би као да се ради о светодимитарском дохотку, који је можда српски краљ препустио Константину. Динић сматра да је овај горенаведени податак помало необичан, јер су Дубровчани, кад год се радило о „српском дохотку“, наглашавали и посебно истицали да се он исплаћује српском краљу, било да је уручиван лицима која је он овластио или његовим посланицима. Дубровчани су то радили и онда када су вршене извјесне позајмице на рачун будуће исплате светодимитарског дохотка. То је изричито истицано. Тако ће у априлу 1304. Дубровчани платити посланику краља Милутина, који је ишао у Скрадин, путни трошак, с тим да се одбије од дохотка — *exsumptuarii in dacio domini regis*¹³ Динић наводи још један примјер: када је ријеч о кнезу Константину у Хуму не говори се о његовој вези са Србима, а још мање о родбинским везама са Милутином. Јуније Вукасовић у свом тестаменту од 24. новембра 1340. одређује: *Item volo pro eo quod habui unum pignus de comite Constantino et patre suo, quod voluit upp. LIV, pro upp. XL ita quod resto sibi dare upp. XIV ita quod habeatur consilium cui dare debent.*¹⁴ Вукасовић сигурно да не би овако неодређено говорио о кнезу Константину и његовом оцу када би се стварно радило о краљу Милутину и његовом сину, који је касније и сам узео краљевску титулу. Јуније Вукановић је један од тројице поклисара који се у марту 1326. шаљу Стефану Дечанском, а следећих година један је од састављача комисије за српског краља. Он је био поклисар за Душанову свадбу.¹⁵ Све ово указује да Јуније Вукасовић не би пропустио прилику да истакне да је Константин син краља Милутина, или бар да има неке родбинске везе са српским двором. Иначе, када Ду-

¹¹ К. Јиречек, *Историја Срба I*, 192.

¹² М. Динић, *Comes Constantinus*, Зборник радова Византолошког института 7/1961/ 3—5.

¹³ *Monumenta Ragusina V*, 74, 75; М. Динић, *Comes Constantinus*, 5.

¹⁴ М. Динић, *Comes Constantinus*, 5.

¹⁵ *Monumenta Ragusina V*, 195, 240. М. Динић, *Comes Constantinus*, 5.

бровчани помињу синове српских краљева не пропуштају да нагласе *filius regis Stefani, filius regis Urossi*.¹⁶

Светозара Радојчића је навео да посумња у Јиречеково мишљење портрет у Грачаници, јер сматра да је на лози Немањића насликан Константин као сасвим млад и голобрад момак, а не Стефан који је у то вријеме ожењен човјек са двоје дјеце. Он даље закључује да је лоза Немањића у Грачаници настала у периоду 1314—1319, док је Стефан био у прогонству.¹⁷ Може се прихватити мишљење Св. Радојчића да је на лози Немањића у Грачаници вјероватно приказан Константин, јер се ради о веома младом лицу, док је Стефан у том периоду средовјечан човјек, ожењен и има већ двоје дјеце. Свакако да Константин није могао управљати Хумом (1303—1306) ако је на лози приказан као дјечак.

Да је Хум био у рукама Шубића на освитку XIV вијека индиректно говори још један податак. У једној повељи бана Павла, његовог брата Младена и Павлових синова од 30. марта 1304. за Хрватина кнеза Доњих Крајева, Павлов најстарији син Младен II означен је као *Mladinus trium camporum et totius terre Nlim (comes)*.^{17a} Динић наглашава да се овдје не ради о Хливну, већ само име Хлим одговара словенском Хљмь. Да Хливно не долази у обзир свједочи и ознака *totius terre*, који не одговара Хливну, пошто је било само жупа, већ одговара нашем Хљмска земља. Док се Младен почео писати господарем Хума, дотле је Урош II, да би му се осветио, „*rex Croatiae*“ — тврдио је Константин Јиречек, мислећи на њихов сукоб 1318 — 1319. године.¹⁸ Ову констатацију Јиречекову прихватио је Динић, али се није сложио са хронологијом. По његовом мишљењу, тај сркоб између Младена и Уроша избио је негдје на самом почетку XIV вијека. Ако се Младен 1304. сматра господарем „читаве хумске земље“, а краљ је већ у потврди уговора с Карлом од Валоа означен као *Urosius Dei gratia Dalmacie, Croatiae, Servie ac Rasie rex et dominus totius maritimae regionis*, очигледно је да је ово последица сукоба који се одиграо на самом почетку XIV вијека истиче Михаило Динић.¹⁹

¹⁶ М. Динић, *Comes Constantinus*, 5.

Исти, *Дубровачки трибуни*, могориш светодимитарски и конавоски доходак, Провијун браће Влатковића, Глас СКА 168 (1935) 224—232п.

¹⁷ Светозар Радојчић, *Портрети српских владара у средњем веку* Скопље 1934. стр. 39. — Ипак, можда бисмо могли помјерити вријеме настанка лозе Немањића у Грачаници, јер Војислав Ђурић сматра да је живопис цркве у Грачаници завршен 1321 — 1322. године. Вријеме завршетка живописа у цркви кознато је из Милутинове повеље која је у фреско техници исписана на западном зиду јужног параклиса. В. Ђурић, *Грачаница*. Енциклопедија за ликовне умјетности 2/1962/ 434.

^{17a} L. Thalloczy, *Studien zur Geschichte Bosniens und Serbiens im Mittelelter*, 1914, 326; Wiss. Mitt. III, 298; М. Динић, *Comes Constantinus*, 7.

¹⁸ М. Динић, *Comes Constantinus*, 7; К. Јиречек, *Историја Срба I*, 200.

¹⁹ М. Динић, *Comes Constantinus*, 7.

Може се прихватити мишљење Михаила Динића да су данас разлози далеко убједљивији да је Константин млађи син краља Милутина.²⁰ Ђорђе Сп. Радојичић се још одлучније изјаснио да Константин није старији, већ млађи син Милутинов.²¹ Још је Петар Ников доказао да је Стефан око 1292. године као талац послат на двор татарског кана Ногаја.²² Ђорђе Сп. Радојичић истиче: да је био млађи син краља Милутина, био би, дакле, још дијете и Ногај се не би задовољио таквим таоцем. О одласку Стефанову на Ногајев двор прича архиепископ Данило, али о Стефану говори као јуноши а не као дјетету, а да је био дијете Данило би то сигурно истакао.²³ Као син бугарске принцезе, Стефан би могао полагати право на бугарски пријесто, на-

²⁰ М. Динић, *Comes Constantinos*, стр. 2—3. — Динић истиче да се Милутин женио четири пута. Прва његова жена била је Јелена, кћерка севастократора Јована Анђела господара Тесалије. Јелена остаје у браку са Милутином и послје је проглашења за краља, јер се јавља заједно са њим на портретима у Ђурђевим Ступовима „као Јелена краљица српска“ (1282—3). (Св. Радојичић, *Портрети српских владара у средњем веку*, 27). Она је враћена у род најкасније 1283, а Милутин се оженио Јелисаветом, рођеном сестром Драгутинове жене Катарине, и са њом је имао само једну кћерку — Царицу. Овај брак се морао распасти прије 11. августа 1284, када се у дубровачким документима помињу Милутинов трећи брак, са кћерком бугарског цара (Г. Чремошник, *Канцеларијски и нотарски списи 1278—1301*, Београд 1932, стр. 122.) То је била Ана, кћерка бугарског цара Ђорђа Тертерија, и брак је трајао пуних 15 година, али је и он постао жртва Милутинове политике према Византији и брату Драгутину. Он је 1299. Милутин жени Симонидом, а Ану предаје Грцима. Из свих тих бракова Милутин је имао само два сина, Стефана (касније краља Дечанског) и Константина (несрећног претендента на српски пријесто послје очеве смрти). У обзир долазе само први и трећи брак, јер је Милутин са Јелисаветом имао само једну кћерку, а са Симонидом није имао дјеце. Руварац је сматрао да је Стефан старији и да је Константин син Бугаркиње Ане. (Г. Руварац, *Краљице и царице српске*, Зборник Илариона Руварца I /1934/ 1—52, стр. 19—20). Јиречек је, супротно, сматрао да је Константин старији (К. Јиречек, *Историја Срба I*, Београд 1952, стр. 192). Св. Радојичић је изнио да је на лози Немањића у Грачаници из времена 1314—1319. Константин представљен „као сасвим млад и глобрад момак“ и Јиречекова теза да је он старији неће бити тачна (Св. Радојичић, *Портрети српских владара у средњем вијеку*, Скопље 1934, стр. 39). У истом смислу изјаснио се и М. Пурковић, па каже да је Дечански рођен 1275. (М. Purković, *Two notes on mediaval serbian histori*, *The Slavonic and aest European Riview* XXIX /1951/ 545—549, 547—549). И Динић даље закључује да су разлози изнесени за тезу да је Дечански старији син краља Милутина далеко убједљивији.

Према мишљењу Владимира Мошина, Милутин се женио пет пута. Имао је жену која се звала Јелена, и која је била родом Српкиња од својих бољара. (В. Мошин, *Балканска дипломатија и династичките бракови на кралот Митутин*, Споменници за средновековната и поновата историја на Македонија, Скопје 1977, 89—213; М. Маловић, *Стефан Дечански и Зета*, 7—8, види напомену 4.

²¹ Ђ. Сп. Радојичић, *Слуге и ставиоци у средњовековним српским државама*, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду XVII/1 (1975) 66—67.

²² П. Ников, *Истори на Видинското кнежество до 1323*, ГСУЈФФ XVIII/8 (1922) 83.

²³ Ђ. Даничић, *Животи краљева*, 194 — 1995.

води Радојичић. У прилог томе говори казивање Даниловог ученика да је Стефан последије велбушке битке могао да завлада Бутарском када су му Бугари нудили да заузме бутарски пријесто.²⁴ Он ништа не говори о томе да је Стефан имао право на Бутарску не само као побједник већ као потомак династије Тертеријеваца, а сигурно је да то Данилов ученик не би пропустио да истакне. Његово ћутање треба схватити, по мишљењу Ђорђа Радојичића, тако да Стефан није имао право наслеђа на бутарски пријесто и да није био син бутарске принцезе Ане Тертеријеве.²⁵ Вјероватно је син Анија био Константин, и био је млађи од свог плубрата Стефана.

Поставља се питање: да ли је Константин стварно управљао Зетом. У *Kunsthistorische museum*-у у Бечу налази се један скадарски динар краља Константина (*Dominus rex Constantinus*) ско чије личности не могу да се сложе нумизматичари.²⁶ С. Љубић, Занети, Ј. Шафарик и Б. Сарија су наводили да је то новац Константина сина краља Милутина,²⁷ док је К. Жиречек без колебања прихватио да је то новац Милутиновог сина Константина ослањајући се на помен његовог имена на натпису у Барију и Сопоћанском поменику.²⁸ Краљ Милутин је 1319. године поклонио Цркви св. Николе у Барију велику икону. У натпису који је забиљежио Орбин није било Константиновог имена, па изгледа да није тачно пренио натпис с споменуте иконе.²⁹ Текст који наводи нешто млађи *Beatillo* наводи и име Милутиновог сина Константина, јер је он то видио прије но што је сребро било претопљено у XVII вијеку.³⁰ Међутим, Константин Жиречек је на основу новца с легендом *Dominus rex Constantinus* и на основу натписа у Барију закључио да је Милутинов син

²⁴ Исто, 194 — 195.

²⁵ Ђ. Сп. Радојичић, *Слуге и ставиоци*, 67.

²⁶ I. Božić, *Dominus rex Constantinus*, Зборник Филозофског факултета XII—1 (1974) 433.

²⁷ С. Љубић, *Опис југословенских новца*, Загреб 1875, таб. 14, бр. 17; Б. Сарија, *Из нумизматичке збирке Народног музеја у Београду*, Старинар III серија 3/1924—1925/76; Ј. Шафарик, *Прилог за географију и статистику Србије*, Гласник друштва српске словесности III (1851) 219.

²⁸ Ј. Жиречек, *Историја Срба I*, 202; С. Новаковић, *Српски поменици од XV—XVIII вијека*, Гласник српског научног друштва XLII /1875/31 „И краља Стефана Уроша и Стефана Константина“.

²⁹ М. Орбин, *Краљевство Словена*, 27, 303.

³⁰ A. Beatillo, *Historia della vita, miracoli, translatione e gloria del Illustrissimo. Confessor di Christo san Nikolo il Magno, Arcivescovo di Mira, patrono e protettore della cita di Bari. Composta del Padre Antonio Beatillo da Bari, Napoli 1620* — Beatillo у свом тексту доноси и име Милутиновог сина Константина, и каже: »Nelle piastre d'argento che souprono tutte l'alltarem stanno scolpite a mezzo rilievo molte statue, quali grandi, quali piccole, quali mezzane, tutte belle i di molto arificio con alcune iskrizioni toccanti al Re e Constantino suo figlio»; И. Кукуљевић-Станцини *Известије о путовању кроз Далмацију у Напуљ и Рим с особитим обзиром на словенску књижевност, умјетност и старине*, Архив за повјесницу југословенску IV (1875) 350; В. Томић, да Муро, *Српске иконе у цркви Св. Николе у Барију*, Италија, Зборник за ликовне умјетности 2 (1966) 112.

Константин управљао Зетом и имао сједиште у Скадру, док остали извори — *Житије краља Стефана Дечанског* од Григорија Цамблака, *Животи краљева и архиепископа српских* од архиепископа Данила, *Direktorium ad pasagium* савременика Гијома Адама, као ни одељак којим се за своје дјело служио М. Орбин — не кажу да је тај Константин управљао Зетом Иван Божић с правом сматра да је та претпоставка Јиречекова недовољан ослонац за закључак да је Константин управљао Зетом и имао сједиште у Скадру. Он даље констатује да би постојала већа могућност да је то новац Константина Балшића ако нумизматичари могу на основу његових спољних обиљежја да га смјесте у вријеме у које је он живио и дјеловао.³¹

Ипак, за сада се не може, на основу оскудних вијести о Константину сину краља Милутина, тврдити да је тај новац с натписом *Dominus rex Constantinus* његов, или неког другог, све док се нови извори пронађу.

Судбина Милутиновог сина Константина позната је послвије очеве смрти у сукобу с братом Стефаном једино из обавјештења Г. Цамблака, биографа Стефана Дечанског, тек са почетка XV вијека, који је слабо обавијештен, па се његове вијести не могу контролисати помоћу других извора, те их зато прихватимо с резервом.

Из свега изложеног јасно произлази, да је Константинова веома оскудна биографија постала још сиромашнија. Једностране и штуре вијести о њему допуштају да се живот ове помало „необичне“ личности приближно овако реконструише: Наш Константин није био старији, већ млађи син краља Милутина. Он није био намјесник у Хуму на почетку XIV вијека, ни краљ у Зети, а можда није ни ковао новац. Остаје ипак неоспорна чињеница да је краљ Милутин рачунао с њим као насљедником, јер је насликан на лози Немањића у Грачаници, а његово име помиње се у натпису на икони која је поклон краља Милутина Цркви св. Николе у Барију 1319. Наиме, Милутин је, док је још Стефан био у Цариграду, у прогонству, намјеравао оставити пријесто свом млађем сину Константину. Пошто су комбинације из Цариграда престале да се доведе један од Симонидине браће на српски пријесто 1318. године, остао је једино Константин, јер је Драгутинов син Владислав већ био у затвору, а Стефан се налазио још у прогонству. У прилог томе говоре поклон цркви у Барију 1319. и портрет Константина насликан прије 1319, дакле док је још Стефан био у прогонству. Вјероватно је да Милутин није смио да отворено каже да је његов насљедник Константин, плашећи се посљедица уговора с братом Драгутином, по којем би пријесто послвије Милутинове смрти припао Драгутиновим синовима.

Мр Марица Маловић-Ђукић

³¹ И. Божић, *Dominus rex Constantinus*, 434.